

BIOLOGIYA

O'QITUVCHILAR UCHUN METODIK QO'LLANMA

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi nashrga tavsiya etgan

YANGI NASHR

7

TOSHKENT - 2022

UO'K 57(072)
KBK 28.0
B 66

Tuzuvchilar:

**U. Raxmatov, K. Saparov, I. Azimov, M. Umaraliyeva, Z. Tillayeva,
I. Abduraxmanova, E. Ochilov, S. Haytbayeva, M. Bo'ronboyeva**

Taqrizchilar:

- G. S. Ergasheva – Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti tabiiy fanlar fakulteti biologiya va uni o'qitish metodikasi kafedrasida professori, pedagogika fanlari doktori, professor.
- G. M. Duschanova – Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti tabiiy fanlar fakulteti botanika va ekologiya kafedrasida professori, biologiya fanlari doktori.
- S. X. Yodgarova – Xalq ta'limi vazirligi tasarrufidagi tabiiy fanlarga ixtisoslashtirilgan maktabning oliy toifali biologiya fani o'qituvchisi.
- O. S. Xolmurodova – Toshkent shahri Sergeli tumanidagi 277-ixtisoslashtirilgan davlat umumta'lim maktabi biologiya fani o'qituvchisi.

Biologiya [Matn]: 7-sinf biologiya o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma / U. E. Raxmatov [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. – 160 b.

UO'K 57(072)
KBK 28.0

*Original maket va dizayn konsepsiyasi
Respublika ta'lim markazi tomonidan ishlandi.*

Respublika maqsadli kitob jamg'armasi mablag'lari hisobidan chop etildi.

MUNDARIJA

1. O'rta umumta'lim maktablarida biologik ta'lim maqsadi, vazifalari.....	4
2. Biologiyani o'qitishda o'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar	4
3. Biologiyani o'qitishda o'quvchilarda shakllantiriladigan fanga oid kompetensiyalar	6
4. Biologik ta'limda tayanch va fanga oid kompetensiyalar o'rtasidagi bog'liqlik	7
5. Biologik ta'limda o'quvchilarning o'quv faoliyatini baholash	8
6. O'quv yuklamasining sinf va boblar bo'yicha taqsimlanishi.....	9
7. Biologiya darslari	10

O'RTA UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA BIOLOGIK TA'LIM MAQSADI, VAZIFALARI

Biologiya o'quv predmetining asosiy maqsadi: tirik organizmlarning tuzilishi, hayotiy jarayonlari, rivojlanishi, kelib chiqishi, xilmaxilligi, tashqi muhit bilan munosabatlari, moslanishlari haqidagi fan sifatida o'quvchilarda biologik obyekt, hodisa va jarayonlarni, jonli va jonsiz tabiat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni yaxlit holda idrok etish, umumbiologik tushunchalar, qonuniyatlarni anglash, asoslash, tahlil qilish, umumlashtirish, yashash muhiti bilan bog'liq muammolarni hal etish ko'nikmalarini hamda organik olam va biologik tizimlar qonuniyatlari asosida tabiiy-ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarini yangi kutilmagan vaziyatlarda qo'llash, mustaqil va ijodiy fikr yuritish ko'nikmalarini tarkib toptirish, atrofimizni o'rab turgan jonli tabiatga nisbatan ijobiy munosabat, biologik xilma xillikni asrashga javobgarlik hissi va barqaror hayotiy faoliyatni tarbiyalashdan iborat.

Biologiya o'quv predmetining asosiy vazifalari:

- o'quvchilarda asosiy biologik tushunchalar, nazariyalar va qonuniyatlar haqidagi tizimli bilimlarni tarkib toptirish;
- o'quvchilarda jonli tabiatni bilish usullarini egallash va ulardan amaliy faoliyatda foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish;
- o'quvchilarda organik olam manzarasini tasavvur etish, ilmiy dunyoqarash va amaliy muammolarni hal etish funksional savodxonligining shakllanishida biologiyaning o'rnini va rolini idrok etish ko'nikmalarini shakllantirish;
- o'quvchilarda biologik obyekt, hodisa va jarayonlarni kuzatish, tahlil qilish, biologik qonuniyatlar mohiyatini tushuntirish ko'nikmalarini tarkib toptirish;
- o'quvchilarni o'zlarining va o'zgalarning salomatliklarini saqlashga, sog'lom turmush tarziga rioya qilishga yo'naltirish;
- biologiya ta'limi mazmunining hozirgi ijtimoiy hayot va fan-texnika yutuqlari bilan bog'lanishini ta'minlash asosida o'quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga yo'naltirish;
- tabiat va uning barcha boyliklariga oqilona munosabatda bo'lish fazilatlarini yosh avlod ongiga singdirish;
- biologik bilimlar zaminida mahalliy o'simlik va hayvon turlari, seleksiya yutuqlari, qadimda yashab ijod etgan buyuk allomalar va hozirgi olimlarning biologiyaga oid ishlari bilan tanishtirish orqali o'quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, biologiyadan olgan bilimlarini hayotda qo'llay olish kompetensiyalarini shakllantirishdan iborat.

BIOLOGIYANI O'QITISHDA O'QUVCHILARDA SHAKLLANTIRILADIGAN TAYANCH KOMPETENSIYALAR

Shaxsning umumiy rivojlanishi, mustaqil hayoti davomida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarni yo'lga qo'ya bilishi, ijtimoiy hayotda va jamiyatda o'z o'rnini egallashi, hayotiy faoliyatida uchraydigan muammolarni hal etishi, kasbiy sohasi doirasida raqobatbardosh kadr bo'lishi uchun zamin tayyorlaydigan kompetensiyalar **tayanch kompetensiyalar** deyiladi.

Kommunikativ kompetensiya – jamiyatda o'zaro muloqotga kirishish, o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq, tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish va javob berish, ijtimoiy moslashuvchanlik, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, hamkorlikda ishlay olish, muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o'z pozitsiyasini himoya qila bilish, turli ziddiyatli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqarish, muammo va kelishmovchiliklarni hal etishda konstruktiv qarorlarni qabul qila olish.

Kommunikativ kompetensiya o'rganilgan bob yoki mavzu yuzasidan o'quv topshiriqlarini aniq va dalillar asosida bajarish, mantiqiy ketma-ketlikda savollar tuza olish, savollarga yozma va og'zaki javob berishda ta'lim olayotgan til me'yorlariga rioya qilgan holda o'z fikrini aniq, mantiqiy ketma-ketlikda bayon etish, javoblarini dalillash, hamkorlikda ishlash jarayonida tinglash madaniyatiga amal qilgan holda guruh a'zolarining javoblarini tinglay olish, mushohada qilish va o'z javobini mantiqan bayon qilish orqali umumiy xulosa yasashda faol ishtirok etish, maktab, mahalla, jamoat joylari, oilada, sinfda o'rtoqlari bilan sog'lom turmush tarzi me'yorlariga amalga qilgan holda muloqotga kirishishni nazarda tutadi.

Biologiya o'qituvchisi kommunikativ kompetensiyani tarkib toptirishni nazarda tutgan holda biologiya darslarida o'quvchilarning kelgusida jamiyatda muloqotga kirishishi uchun zarur bo'ladigan

og'zaki va yozma nutqni mukammal o'zlashtirish, o'z fikrini aniq, tushunarli bayon etish, darslik va qo'shimcha adabiyotlardagi matn asosida mantiqiy ketma-ketlikda savollar tuzish, savollarga yozma va og'zaki javob yozish, o'z o'rtoqlari va ustozlar bilan muloqotda muomala madaniyati me'yorlariga amal qilish, kichik guruhlarda ishlash jarayonida guruh a'zolarining fikrini hurmat qilgan holda o'z fikrini bayon eta olish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish, o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalariga asoslangan holda o'z fikrini himoya qilish, ishontira olish, darslarda tashkil etiladigan o'quv bahslar va turli ziddiyatli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqarish, muammo va kelishmovchiliklarni hal etishda zarur bo'lgan qarorlarni qabul qila olish, o'z ona tili bilan bir qatorda xorijiy tillarni o'zlashtirishiga zamin yaratishi lozim.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi – mediamanbalardan zarur ma'lumotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, saqlash, ulardan samarali foydalana olish, ularning xavfsizligini ta'minlash, media madaniyatga ega bo'lish layoqati.

Quyidagi o'quv mehnati ko'nikmalari o'quvchilarda axborot bilan ishlash kompetensiyasini tarkib toptirishga asos bo'ladi: darslik bilan ishlash ko'nikmalari; darslikning kirish qismida berilgan ko'rsatmalarni bilish va qo'llash; rang bilan ajratilgan iboralarni farqlay olish; darslikning mundariyasi asosida mo'ljal olish; kolontitullardan foydalanishni bilish; ko'rsatmalardan foydalana olish; matn ustida ishlash ko'nikmalari; o'qilgan matnga reja tuza olish; matndan foydalanib savollarga javob topish; ma'ruza yozish; darslik matnidan foydalanib amaliy xarakterdagi topshiriqlarni bajara olish; jadval, diagramma, sxemalar tuza olish; darslik matnidan foydalanib tushuncha, qoidalarni topa olish; obyektning tavsifini tuzish, xulosa yasash.

Biologiya o'qituvchisi o'quvchilarda axborot bilan ishlash kompetensiyasini tarkib toptirish maqsadida mavzuga oid o'quv materiallari va videofilmlardan foydalanishi, qo'shimcha adabiyotlar va internet saytlaridagi ma'lumotlarni saralashi, shu asosda o'quvchilarga referat, doklad va taqdimot materiallarini tayyorlash yuzasidan topshiriqlarni berish orqali ularning ilmiy dunyoqarashini kengaytirishi uchun dars, darsdan tashqari ishlar, ekskursiyalar va sinfdan tashqari mashg'ulotlardan samarali, o'z o'rnida foydalanishi zarur.

O'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi – umuminsoniy qadriyatlar asosiga qurilgan fazilatlariga ega bo'lish, doimiy ravishda o'z-o'zini jismoniy, ma'naviy, ruhiy, intellektual va kreativ rivojlantirish, kamolotga intilish, hayot davomida mustaqil o'qib-o'rganish, kognitivlik ko'nikmalarini va hayotiy tajribani muntazam oshirib borish, o'z xatti-harakatini muqobil baholash va mustaqil qaror qabul qila olish ko'nikmalarini egallash.

Biologiya o'qituvchisidan o'quvchilarning shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasini tarkib toptirish maqsadida o'quvchilarning mustaqil ishlari va ta'limiga e'tibor qaratish, o'quvchilar o'z-o'zini baholashi uchun mavzular bo'yicha standart va nostandart o'quv hamda test topshiriqlari bazasini yaratish, uni kompyuter xotirasiga joylashtirib, adaptiv test topshiriqlariga aylantirish, shuningdek, o'quvchilar bilan o'tkaziladigan ma'naviyat daqiqalarida jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga erishishga yo'naltirish talab etiladi. Biologik ta'lim-tarbiya jarayonida innovatsion texnologiyalar, jumladan, o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan texnologiyalardan foydalanish ularning shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasini tarkib toptirish imkonini beradi.

Ijtimoiy-emotsional va fuqarolik kompetensiyasi – jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish, ularda faol ishtirok etish, o'zining fuqarolik burchlari va huquqlarini bilish, unga rioya qilish, mehnat, fuqarolik munosabatlarida muomala va huquqiy madaniyatga ega bo'lish, vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish, badiiy va san'at asarlarini tushunish, orasta kiyinish, madaniy qoidalarga va sog'lom turmush tarziga amal qilish layoqati.

Ijtimoiy-emotsional va fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishda fuqarolik burchi, ijtimoiy va siyosiy rivojlanish, favqulodda vaziyatlar, ekologik muammolar haqida bilimlarga ega bo'lish hamda badiiy va san'at asarlarini tushunish hamda ularni asrashda tashkilotchilik xislatlarini rivojlantirishdan iborat. Biologiya fanini o'qitish orqali o'quvchilarni jamiyatning faol fuqarosi sifatida rivojlantirib borishga zamin yaratiladi.

Biologiyani o'qitish jarayonida o'quvchilarda ijtimoiy-emotsional va fuqarolik kompetensiyasini tarkib toptirishda biologiya darslari, darsdan tashqari ishlar, ekskursiyalar va sinfdan tashqari mashg'ulotlar muhim o'rin tutadi. Mazkur jarayonda o'quvchilarni tabiat va jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlar, mavzuga doir O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi moddalarini bilan tanishtirish, aqliy, ma'naviy-axloqiy, iqtisodiy, huquqiy, jismoniy, mehnat tarbiyasiga e'tibor qaratish,